

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTA OFICIALA A EPISCOPIEI ARADULUI

Redacția și Administrația
ARAD, STR. EMINESCU 18

APARE DUMINECA
Redactor: Pr. Demian Tudor

ABONAMENTUL:
Pentru particulari pe an 5000 lei.

„DUMNEZEU A CREAT ORDINE“

Tineretul creștin din lumea întreagă a închinat o săptămână de rugăciuni și meditații pentru pacea și înfrățirea oamenilor și a popoarelor.

Prin aceasta suntem chemați să facem maximum de efort ca să ne smulgem din vuetul lumii, să ne retragem în camera inimii și să ne cercetăm conștiința în lumina adevărilor eterne și a răspunderilor pe care le avem în fața lor.

Dacă cetim *Cartea Facerii* (cap. 1) și *Evanghelia dela Ioan* (1, 1-18), — aflăm că în aceste capitole biblice se cuprinde cea mai simplă teorie asupra universului, cea mai limpede și mai veridică învățătură despre originea și autorul lumii văzute și nevăzute.

Cărțile de știință ne vorbesc despre o mulțime de ipoteze și teorii cosmogonice, ipoteze și teorii care, cu cât evoluează știința, cu atât se dovedesc tot mai puțin satisfăcătoare. Dacă în cuprinsul lor există o parte de adevăr, aceasta o cunoaștem de când a scris profetul Moise Geneza și apostolul Ioan Evanghelia.

Se vorbește despre eternitatea materiei și a lumii, dar observația și experiența, știința și revelația, ne arată că materia îmbătrânește, și tot ce îmbătrânește are o tinerețe la început și o moarte la sfârșit. Sigur este că lumea nu a fost totdeauna așa cum se înfățișează acum. Astăzi lumea e „cosmos“, ceea ce înseamnă podoabă, frumusețe, ordine. Înainte de cosmos, lumea a fost „haos“, amestec haotic al tuturor elementelor, nebuloasă lipsită de ordine și de frumusețe. În privința aceasta acordul între știință și revelație este perfect.

Dacă cercetăm în momentul de față legile materiei și ale vieții, așa după cum le întâlnim în lumea astrală, în lumea minerală, în lumea vegetală și în lumea animală, ajungem la concluzii impresionante. În cosmosul întreg nimic nu merge la întâmplare, ci totul

în ordine, după niște legi prestabilite și înțelese gândite și aplicate. În lumea stelelor întâlnim legea și ordinea, în lumea pietrelor — a cristalelor — întâlnim legea și ordinea, în lumea vegetalelor întâlnim legea și ordinea, în lumea animalelor întâlnim legea și ordinea. Nimic la întâmplare, totul după lege și ordine. Cine are vreo îndoielă în privința aceasta, să studieze și să mediteze: astronomia, cristalografia, botanica, zoologia și anatomia și fiziologia umană.

Ce ne învață legea și ordinea din univers? Ne revelează — în forma cea mai văzută și mai înțeleasă — pe marele Autor, pe atotputernicul și atotînțeleptul Dumnezeu. Căci unde e lege e și legiuitor; unde e ordine e intervenția unei puteri inteligente; unde este operă trebuie să existe și autor. Legile nu se fac singure. Unde nu e lege și ordine e haos. O casă lăsată la voia întâmplării se ruinează singură. Când legile se calcă, atunci groaza și revolta umplu toate inimile. De ce ne îngrozește războiul, revoluția, revărsarea apelor, crimele, jafurile, incendiile? Pentru că toate acestea reprezintă disordinea și se fac prin călcarea legilor divine și umane. Legea este expresia unei rațiuni, iar rațiunea e calitatea unei ființe inteligente cu existență personală. Legile vieții și ordinea lumii presupun existența unei ființe cu existență personală, existența lui Dumnezeu.

Lumea a fost asemănată cu un mecanism, cu o mașină. S'a spus: lumea merge după legi mecanice și poate să meargă înainte și fără Dumnezeu. Asemănarea aceasta se întoarce împotriva mecaniciștilor, deoarece orice mașină presupune un mecanic, un constructor. Nicio mașină nu se face singură, și nu merge singură până la infinit. Așa după cum mașina presupune existența mecanicului, tota lumea presupune existența ființei lui Dumnezeu. „Căci

orice casă se zidește de către cineva, iar ziditorul a toate e Dumnezeu" (Evrei 3, 4).

Iată deci, cum mintea sănătoasă ne conduce dela contemplarea operei la existența autorului, dela existența legii la descoperirea legiuitorului, dela mecanismul lumii la existența ființei lui Dumnezeu.

Lumea este capodopera atotputerniciei și atotștiinței lui Dumnezeu. Dumnezeu o aduce dela inexistență la existență — *Deus ex nihilo*, — Dumnezeu transformă haosul în cosmos. Dumnezeu este Creatorul lumii, lumea e capodopera atotștiinței și atotputerniciei lui. Cine se ridică împotriva lui Dumnezeu, se ridică împotriva ordinii, împotriva legilor, aduce din nou haosul împotriva cosmosului.

Înainte de-a exista lumea așa cum este, a existat în idee, în rațiunea atotștiutoare și în voința atotputernică alui Dumnezeu, ca planul în mintea și în voința arhitectului. Rațiunea divină, gândirea creatoare a lumii spirituale și materiale, în filosofia greacă și în Evanghelia creștină se numește Logos, Cuvântul lui Dumnezeu. „Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul...” (Ioan 1, 1—3). El se naște din Dumnezeu cum se naște cuvântul din gândire. Voința divină, energia mișcătoare și forța însuflețitoare a lumii spirituale și materiale se numește Pnevma, Duhul lui Dumnezeu. El purcede din Dumnezeu, întocmai cum purcede fapta din voință (Eusebiu Popovici). Logosul se naște, Pnevma purcede din Dumnezeu-Tatăl și sunt una cu El, la fel cum rațiunea, voința și sentimentul laolaltă formează unitatea sufletului omenesc. Dumnezeu crează lumea: spiritul și materia, cerul și pământul, prin puterea Cuvântului său atotînțelept și prin energia voinței sale atotputernice. „A zis: Să fie! — Și s'a făcut”. Așa s'au creat toate, în ordinea pe care o constată și știința: dela elementul luminii, care e condiția primară și esențială a vieții, până la făptura care încoronează capodopera creațiunii și reoglindește chipul și slava lui Dumnezeu, care e omul.

Ca să ne facă să înțelegem cât se poate de limpede învățătura creștină despre Dumnezeu, despre lume și despre destinul omului în lume, înțelepții creștini s'au folosit de două litere luate din alfabetul grecesc: Litera Π (H. Roventă) și Y (Lactanțiu). Litera Π este formată dintr'o linie orizontală din care coboară în verticală două linii paralele. Linia orizontală e linia existenței divine care vine dela infinit și merge la infinit; simbolizează astfel ființa infinită și eternă alui Dumnezeu-Tatăl. Liniile paralele care coboară în verticală din linia orizontală simbo-

lizează pe Cuvântul și Duhul lui Dumnezeu, adică pe Fiul care se naște din Tatăl și pe Duhul Sfânt care purcede din Tatăl. Paralel cu linia existenței divine avem linia existenței umane, care începe deodată cu timpul, în momentul creației, când Tatăl a făcut prin mijlocirea Logosului cerul și pământul, care atârnă de El cum atârnă policandrele și candelile de cupola bisericii. Legătura dintre Logos și creație se poate face printr'o linie oblică, punctată. Linia existenței umane — care reprezintă tot un Π, dar răsturnat || și sdârnat de existența divină — merge câtva timp drept, apoi în urma căderii merge în zig-zaguri. Păcatul devine element de disordine, disarmonie și disechilibru; e disordinea în locul ordinii, fărădelegea în locul legii, răul în locul binelui, urâtul în locul frumosului și minciuna în locul adevărului. Păcatul e călcarea ordinii din lumea fizică, călcarea legii din lumea juridică; este răul din lumea morală, urâtul din lumea estetică și minciuna din lumea științifică și filosofică. El produce disordinea în lume, până când Fiul se coboară prin intrupare, direct pe linia existenței omenești, ca să mântuiască omenirea, și trimite pe Duhul Sfânt, iarăși prin coborire pe linia existenței umane, ca să o sfințească. Astfel, existența umană se leagă organic de cea divină — și, precum am spus, atârnă de ea — prin Cuvântul și Duhul lui Dumnezeu, prin Fiul și Duhul Sfânt, prin Logos și Pnevma, prin energia Spiritului și prin darul Harului. Ruptă din această comuniune, omenirea și lumea întreagă se pierde în neant, în haosul din care a ieșit. Cum linia existenței umane are început, tot așa va avea un sfârșit, într'un moment când va afla de bine Dumnezeu. Deci și începutul și sfârșitul ei presupune intervenția lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, intervenție care asigură existenței umane nemurirea, eternitatea.

Destinul omului pe linia existenței a fost asemănat cu litera Y, litera care reprezintă simbolul și răspântia libertății. Omul a fost creat liber, ființă cu suflet liber. Libertatea este unul dintre cele mai alese daruri cu care a înzestrat Dumnezeu pe om. Între toate ființele, numai omul se mișcă, lucrează și crează liber. Animalele trăesc după legea instinctului, omul după legea libertății. Aci stă toată puterea și gloria omului, toată mărirea, dar și căderea lui. Căci omul e așezat liber, se zice la o distanță egală între perfecțiune și imperfecțiune (Marin Ștefănescu). Litera Y constă dintr'o linie care se bifurcă (tot o treime de linii, ca și Π). Libertatea este linia dreaptă

care se bifurcă; drumul în care întâlnim răspântia. Dela răspântia aceasta a libertății începe pentru om legea meritului și a răspunderii, căci aci are de ales: dreapta sau stânga, binele sau răul, virtutea sau viciul, urcarea spre cer sau coborîrea spre iad. Aci își arată omul demnitatea, vrednicia, meritul și răspunderea. Căci libertatea implică răspunderea. Fără libertate omul e un oarecare animal; un robot. În libertate omul devine creator de opere care poartă sigilul personalității lui; aci începe binele și răul, bucuria și durerea, fericirea și osânda. Sub regimul libertății, omul crează cultura și civilizația, dar le poate și distruge; poate spori ordinea sau disordinea, poate face din lume cosmos sau haos. Acesta e destinul omului, prezentat în forma cea mai simplă.

— „Dumnezeu a creat ordine”. — Dumnezeu prin Cuvântul și Duhul său a făcut din haos cosmos. Dumnezeu e Π , omul e Y. — De aci trebuie să începem meditațiile noastre religioase, dela sensul celor două litere și dela axioma: Dumnezeu a creat ordine, cosmos, și în cosmos a așezat omul, ca să trăiască liber și fericit, în comuniune de iubire cu El.

Pornind dela acest principiu, al ordinii, o întrebare ni se impune: Noi ce creiem? Menținem ordinea și sporim frumusețea, cultura și civilizația lumii, sau ne întoarcem în haos?

Omenirea întreagă, obosită de războiu, des-

binată și nefericită, strigă după ajutor, dorește însetată ordinea, pacea și bunăvoirea între oameni și între popoare.

Numai în numele lui Dumnezeu se poate uni o lume haotică, prin trezirea răspunderilor personale în toți oamenii, din toate funcțiunile, din toate administrațiile și din toate guvernele. Defăimarea lui Dumnezeu aduce cu sine defăimarea omului, a ordinii și a tuturor virtuților. Iubirea, slujirea și adorarea lui Dumnezeu aduce cu sine respectul și desăvârșirea omului, a ordinii și a tuturor virtuților.

Să ne trezim din indiferență, căci indiferența față de Dumnezeu și față de religie e un pericol, ca și rugina: mânâncă și cel mai tare metal. Să punem ordine morală în gândurile, în concepțiile și în conduita noastră, așa cum Dumnezeu a pus ordine și lege în haos, de a făcut din el cosmos. Să ne rugăm înfrățiți și ingenunchiați pentru pacea lumii și împrietenirea popoarelor, incredințat că nu se poate să nu iasă ceva bun din această înfrățire în rugăciune — adevă un pas înainte spre acel ideal, pentru înfăptuirea căruia s'au adunat la rugăciune tinerii creștini de peste tot pământul:

— „Un Domn pentru o lume.”

Un Dumnezeu pentru o omenire împăcată și înfrățită în iubire, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Il. V. F.

Dumineca

In ziua statornicită pentru cinstirea Domnului, Mântuitorul Iisus Hristos a sfărâmat în mâini niște spice de grâu și a vindecat câțiva neputincioși. Oamenii legii vechi, lege care prevedea minuțios și neîndurat până și ce fel de noduri se pot și nu se pot face Sâmbăta, câte silabe se pot scrie, câți pași se pot face și în care ceas al zilei se poate stînge o luminare, oamenii acestei legi se scandalizară.

Mântuitorul lămuri cu acest prilej ce îngăduie Dumnezeu a se săvârși în ziua lui. Veacurile creștinătății însă, n'au luat seama în deajuns. Au între-lăsat, au răstălmăcit aproape ca și cărturarii cazulști.

Norma cea mai sigură în legătură cu păzirea Duminecii stă în a nu face nimic, așa cum n'a făcut Dumnezeu în ziua a șaptea.

De-a nu face cu mâinile decât semnele rugăciunii și mișcările, gesturile milosteniei.

Iată cum își descrie un simplu fierar clipele Duminecii:

„Să fii binecuvântată Duminecă străveche!

Îți datorez cele mai sfinte bucurii din viața mea. Nici regele nu mă'ntrecea în fericire, când, spă-

lat cu apă rece de funingine și sudoare, schimbat și ras proaspăt, păseam alături de soție și copii către sfânta biserică.

Străbună Duminecă!

Nu mi-aduc aminte să fi sunat vreodată nicovala mea la vremea când îți grăiau clopotele. Nu îți-am călcat ceasurile sfinte nici chiar pe vremea când mă dăruie Dumnezeu cu cel de-al cincilea fiu, când era grâul scump și secerișul încă departe. Nu, fiindcă mă culcam cu două ceasuri mai târziu și mă sculam cu două mai de vreme.

Duminecă sfătoasă!

Veni odată boțerul dela conacul de peste păduri cu un cal despotcovit zicându-mi: „Hai apucă repede ciocanul căci mă grăbesc la vânătoare”. I-am zis: „Boțerule, nu lucrez Dumineca!” Punându-mi pe nicovala neagră un galben ademenitor, i-am grăit ca odinioară un sfânt părinte unul împărat: „Măria Ta, să-mi dai chiar și castelul cu toate moșile și tot nu-ți potcovesc azi calul. N'am decât un suflet și nu vreau să-l pierd”.

Duminecă bună!

Cum pot oare alții, după ce-au ostenit și au asudat șase zile, să mai lucreze și în ziua a șaptea? Li-s oare mușchii din oșel sau inima din platră?

Milestivă Duminecă!

Să nu mint. Odată, da, mi se pare și-am trecut peste poruncă. A trebuit să bat culele în sclerul vecinei mele. Vai! Un lucru nu-i așa? Case nici cum nu se putea lăsa pe a doua zi.

Duminecă înțeleaptă!

Feciorii și fetele mi-au jăgăduit pe liniștea din mormânt să nu te întristeze cu lucrul niciodată.

Duminecă veșnică!

Când va fi să mor, de-o fi cu putință, și dacă nu fac prta aceasta nimănui vreun rău, fă să mor pe vremea slujbelor tale sfinte, cu soare, cu flori, cu oameni gătiți de sărbătoare.

Duminecă! Pururea curată Duminecă!

Am citit undeva, că un preot, în parohia căruiă îi lucrau credincioșii în Duminecă și sărbători, după multă trudă, a biruit năravul rău, încât, în ziua unei înalte vizite a făcut un arc de triumf numai din ciocane, hârlețe, cratițe și alte unelte, peste care a pus în loc de „Bine ați venit” inscripția aceasta: „Nu lucrăm Dumineca!”

Elocvent. Parcă nu numai omul și via, ci și sculele neînsuflețite cer răgaz și odihnă într-o anumită zi.

Pr. GH. PERVA

Românii arădani în frământările anilor 1849-50

c) *Peripețiile convocării Sinodului din Iulie 1850.*

Sinoadele eparhiale din anul 1850, dela Sibiu și Arad, au fost provocate de hotărârea Patriarhului Raiacici de a ține un Sinod alcătuit din Episcopii Bisericii Ortodoxe din Monarhia Austriacă, în Viena, pentru consultare în trebile bisericesti.

Din scrisoarea lui Șaguna din 8 Ianuarie 1850¹⁾ către Ep. Raț, aflăm că Ministrul Cultelor, la propunerea Patriarhului Raiacici ar fi rânduit acest Sinod Episcopesc spre a se ținea „în întâia Duminecă a luni lui Aprilie, după calendarul nou”. Șaguna nu află potrivit termenul Sinodului deoarece, deși este Dumineca primă după Paști la nemți (catolici), după calendarul vechi, în uz la ortodoxi este a treia Duminecă în postul mare. Arătându-și această părere despre data ținerii proiectatului Sinod, Șaguna arată că a intervenit pentru schimbarea acestei date cerând să se amâne pe Dumineca a doua după Paștile ortodoxilor.

Răspunzând la această scrisoare, în 17 ale

aceleași lune, Ep. Raț se arată și el de părerea lui Șaguna, afirmând categoric: „termenul Sinodului nu e bine nimerit”. Mai adaugă o motivare deosebit de prețioasă:

„Eu aș fi dorit ca să se fi împlinit mai întâiu fierbinta dorință a națiunii noastre, ca ierarhia română să se despartă de cea sârbească și numai după aceasta să se fi rânduit atare Sinod și dechilina, (deosebit) pentru ambele ierarhii”.

Ep. Raț este consecvent pe linia de conduită fixată în răspunsul dat Patriarhului Raiacici, care în acelaș timp era linia tradițională și canonică a bisericii orientale, adică organizarea bisericască să urmeze celei politice-naționale.

Tot în vremea când între cei doi Episcopi români se vântura chestia acestui Sinod, voivodina sârbească intervine cu o „recercare”, în care cere slujire de parastas pentru Voivodul sârbesc Ștefan Suplicaț, căzut în războiul civil. Era un mijloc — în aparență nevinovat — prin care administrația sârbească a voivodinei voia să se instăpânească în eparhiile române. Ambii Episcopi au rezolvat această recercare răspunzând, că în rugăciunile pentru ceilalți ostași jertfiți pentru împărat, au socotit și pe răposatul voivod.

E de însemnat și pilduitor faptul cum cei doi Episcopi români se consultă până și în chestiunile de amănunt, apărând întru toate și înaintea tuturor ca o singură voință.

Tot în această ordine de idei amintim și o scrisoare a lui Șaguna din 31 Ianuarie 1850¹⁾ în care cere Ep. Raț să-i trimită două exemplare din *metodica română prescrisă institutului preparandial din Arad*. La sfârșitul acestei scrisori, într'un post-scriptum autograf, Șaguna își arată intenția de a ține „peste câteva săptămâni un sobor eparhial stătător din preoți și mireni, pentru consultare asupra lipselor și trebuințelor bisericii și școalelor românești”. Aceasta o scria în 31 Ianuarie, pentruca în 4 Februarie să revină într'o altă scrisoare²⁾ cu informații noi în cauză pentru bătrânul și bolnavul Episcop dela Arad, la care se vede treaba, deși era mai aproape de capitala imperiului, informațiile parveneau mai greu, poate că și pentru motivul că fiindu-i distrusă reședința din Arad, locuia la fiul său, protopopul Tarentie din Cuvin.

Scrisoarea aceasta repetă înștiințarea cunoscută despre intenția Patriarhului sârbesc de a ține sobor episcopesc în Viena. În vederea acestui sobor Șaguna a cerut și dobândit învoire dela guvernul ardelean spre a putea ținea sinodul eparhial pe ziua de 12/24 Martie. Această înștiințare

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului, No. 39/1850.

²⁾ Arhiva Episcopiei Aradului Nr. 40/1850.

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului, Nr. 19/1850.

i-o trimite Șaguna pentru a fi urmată după împrejurări, și de cei dela Arad.

Episcopul Raț s'a gândit serios să dea urmare acestei invitații dar a așteptat să vadă cum va decurge sinodul sibian. Dintr'o scrisoare din 16 Aprilie 1850 a comandantului districtului militar Oradea către Ep. Raț aflăm că acesta a lansat încă în 23 Martie o circulară prin care chema persoane clericale și civile la un sinod pe ziua de 11/23 Aprilie. Noi n'am dat peste vre-o urmă despre acest demers al Episcopului Raț. Dar e nefindos lucru că a făcut-o în urma înțelegerii cu Ep. Șaguna și după pilda acestuia. Circulara lipsește și din protocolul circularilor parohiei Arad. E probabil că va fi fost adresată personal protopopilor. Că Ep. Raț s'a gândit în chip serios să țină Sinod eparhial după pilda celui sibian din Martie, stă măturie acțiunea ce a trezit o imediat și anume din peana a două instrumente ale politice de stat: Comandantul districtului militar Oradea, *von Braunhofer* și comisarul guvernial al Județului Arad, *Ioan Atzél*.¹⁾

Comandatul militar începe prin a arăta că pe cale oficioasă i-a ajuns la cunoștință circulara Ep. Raț din 23 Martie, prin care chema mădulari civili și clerici, la un Sinod pe 11/23 Aprilie pentru consfătuire asupra trebilor bisericești și școlare și că prin aceeași circulară asigură că pentru obținerea învoirii Prea Înalte, a făcut pașii trebuincioși la Excelența sa Ces. Reg. Comisar pentru afacerile civile ale Ungariei, Baro-nul *von Geringer*.

„Dar trebuie să spun pe față prea Sfinției Tale — scrie acesta mai departe — că mă miră foarte mult faptul cum ați putut convoca Sinodul înainte de ce ați fi obținut autorizația, deoarece cererea pentru învoirea unui Sinod cuprinde posibilitatea unui răspuns negativ și în acest caz cererea unei noi permisiuni, cu atât mai mult cu cât e cu neputință să nu vă fie cunoscută proclamația publică prin care orice întrunire fără îngăduința mai înaltă, în împrejurările de asediu existente, sunt oprite“.

Episcopul ca un supus al Majestății Sale, nu poate nesocoti măsurile ce se iau în interesul ordinii și siguranței publice fără a-și atrage cea mai grea pedeapsă. Comandantul nu uită apoi să-i atragă atenția Episcopului, că Clerul trebuie să se facă pildă poporului de îndeplinirea ordinilor mai înalte și încheie atrăgând atenția că pentru neîndeplinirea ordinilor Episcopul își poate atrage pedepse grave: Sinodul proiectat pe 11/23 neputându-se ține sunt într'adevăr de compătimit membrii chemați căci această călătorie au făcut-o

din buzunarul propriu fără nici o despăgubire și fără nici un rost.¹⁾

O scrisoare asemănătoare primește Ep. Raț și din partea comisariatului guvernial al Județului Arad, *Ioan Atzél*. Și acesta îi cere ca, întru cât pentru ținerea acestui Sinod nu ar avea îngăduință, dela locul mai înalt, ținerea să o oprească, iar pe cei chemați să-i încunostințeze despre aceasta. Dacă cumva ar primi dorita îngăduință să-l anunțe și pe dânsul.²⁾

Amândurora le răspunde Ep. Raț cam acelaș lucru, arătând demersurile făcute pentru concherea Sinodului. După ce — spune el — prin scrisoarea Patriarhului sârbesc din 11 Aprilie 1849 am fost provocat a-mi da părerea față de independența ierarhiei române, după ce prin scrisoarea din 18 Noembrie și 21 Decembrie 1849 am fost invitat la un Sinod episcopal în Viena pentru ziua de 18 Mai a. c. am aflat de cuvânt să adun un sinod după modelul celui ținut de Episcopul ardelean *Andrei Șaguna*, pentru a ne consfătui și a afla părerea clerului și poporului în numele căruia sunt chemat să vorbesc la Sinodul episcopal.

Deoarece bine știam că fără o învoire prea înaltă o astfel de adunare nu se poate ținea, am scris în ziua de 4 Aprilie Excelenței Sale Baron *Von Geringer* cu cererea că până în 11—23 Aprilie să-mi dea răspunsul; am atins în scrisoarea mea și aceea că din cauza postului și sărbătorilor Paștelui și pentru scurtimea timpului să-mi îngăduie și până la termenul fixat să trimit convocările. Răspunsul său din 9 Aprilie m'a pus în stare de nădejde arătându-mi că cererea mea neputând fi îndeplinită de dânsul din cauza stării de asediu a fost înaintată înaltului Ministeriu, iar despre rezultat voi fi înștiințat. Astfel trăesc mereu cu speranță.

„Se va vedea din acestea — concludă Episcopul — că nici nu m'am gândit măcar să întreprind ceva împotriva rânduelilor împărătești, căci sunt gata a muri chiar pentru legile împăratului, de aceea am scris pentru învoire care dacă nu va sosi pe termenul fixat, nu voi ținea nici un Sinod. Cu această intenție am plecat în 21 allunei acesteia din Cuvin la Arad. că dacă nu va sosi învoirea să se publice amânarea Sinodului“.

Aceasta este în scurt și într'o traducere liberă răspunsul Ep. Raț. Într'un post scriptum al acestui răspuns adaugă, că sosind autorizația sub data de azi (scl. 22 Aprilie 1850) o anexează și pe aceasta.

Iată deci care erau împrejurările și oamenii cu care avea de lucru Episcopul Raț la Arad. În

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului No. 107/1850.

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului Nr. 103/1850.

²⁾ Arhiva Episcopiei Aradului Nr. 110/1850 și ad 103/1850.

vreme ce Șaguna la Sibiu ținuse demult Sinodul eparhial, aceluiaș Sinod la Arad i se puneau bețe în roate din partea oficialității, iar îngăduința — pentru care se făcea atâta caz sosește în *preziua* termenului fixat pentru Sinod. Cu două zile înainte adică în 20 Aprilie, comisarul Atzél mai scrie o scrisoare ¹⁾ plină de aceleași amenințări în care provoacă formal pe Episcop să emită îndată o circulară prin care să anunțe oprirea Sinodului ca „cel puțin chemații ce locuiesc mai aproape să nu se adune”, deoarece comandantul cetății a făcut cunoscut că nu se poate tolera nici întrunirea a lor trei persoane laolaltă, iar pentru o eventuală întrunire fie în Arad, fie în Cuvin, numai Episcopul va fi tras la răspundere.

Cum am văzut mai sus îngăduința Prea Înaltă, deși tardivă, a sosit. Aceasta ține să o comunice ²⁾ Episcopului și comisarul guvernial Ioan Atzél, pe lângă faptul că dânsul a fost delegat în calitate de comisar al guvernului la acest Sinod. În această situație dânsul cere să i se comunice *noua dată la care vrea să i se țină Sinodul, numele acelor persoane civile și clericale cari urmează a fi invitate*, iar în rândul al treilea ca *vestirea Sinodului și convocarea membrilor să le amâne până când și dânsul își va da încuviințarea asupra lor*. În mod deosebit îi atrage atenția să nu invite decât persoane asupra cărora, în ce privește purtarea și gândirea politică, nu s'ar putea face nici o excepție.

După cum se vede din tonul acestescrisori chestiunea Sinodului diecezan dela Arad intrase pe mâini bune prin denumirea lui Atzél de comisar. Dacă până atunci întârzierea unei aprobări se datora „forurilor mai înalte”, de acum înainte aceeaș acțiune atât de umiltoare și producătoare de desnădejde pentru Români, vine prin mijlocirea comisarului Atzél. Căci deși Ep. Raț în răspunsul ³⁾ său din 24 Aprilie, fixase data Sinodului pe data de 26 Aprilie, calendar vechiu — sau 8 Mai după cel nou, Sinodul n'a ajuns să se țină, după cum vom vedea — decât în 23 Iulie st. v. 4 August st. nou. Cauza? Atitudinea lipsită de orice înțelegere a comisarului Atzél, care se amestecă și în cele mai mici amănunte de organizare a Sinodului și convocare a membrilor.

Episcopul Raț în răspunsul său amintit, propune a fi chemați la Sinod pe lângă cei 14 protopopi ai eparhiei sale și un număr de 20 membri din „Preoțimea mai inteligentă, iar dintre secolari (mireni) pe jumătate din numărul clericilor, adică 17. În acest chip — închee episcopul — nu-

mărul chemaților la Sinodul diecezei acesteia ar apropia numărul chemaților la Sinodul diecezei Transilvane, după a cărui formă, în înțelesul mai înaltei ordinăciuni, și Sinodul are a se compune”.

În 27 Aprilie Atzél își comunică ¹⁾ observările, arătând că față de termenul fixat pentru Sinod nu are nici o obiecție de făcut. În ce privește membrii chemați arată că dintre clerici numai protopopii (Erzpriester) pot fi chemați, astfel că ceilalți preoți cari nu sunt protopopi să fie scoși din tabloul chemaților. Dacă prin această omitere numărul membrilor s'ar împuțina, recomandă a se invita dintre civili pe *Dumitru Micloși, Dumitru Haica și Pavel Petrila*. Deasemenea crede că ar trebui invitat și directorul școlar *Dumitru Constantin*, dacă cumva Episcopul n'are vre-o excepțiune de făcut împotriva lui. Însfârșit, pofteste să se corecteze tabloul chemaților în lumina celor de mai sus și astfel să i se trimită și lui.

Cu data de 17/29 Aprilie Episcopul a și răspuns acestei noi provocări. Noi am dat numai peste o ciornă, rău păstrată și aproape necetibilă din care am putut afla că Episcopul a protestat împotriva respingerii vicarilor protopopești și a asesorilor consistoriali cari din timpuri vechi iau parte la ședințele consistoriale.

Dacă s'ar chema numai protopopii ar fi cu neputință să se țină Sinod deoarece sunt numai 12 și aceștia bătrâni și unii neputincioși. Episcopul mai anexează un tablou în care se află numele a 36 membri din cler și 18 dintre mireni, propuși de dânsul spre a fi chemați.

A doua zi Atzél răspunde ²⁾, persistând că numai protopopii pot fi chemați dintre clerici la Sinod, dar de data aceasta înțelege aci atât pe protopopii deplini (Föesperes), cât și pe vicari (Alesperes).

Anexează și el o listă a Sinodalilor admiși de dânsul, în care figurează numai 22 clerici, protopopi și vicari, dar — curios! — și câțiva preoți simpli scriși cu creion în dosul listei, cum sunt preoții Chirilescu Petru, Munteanu Ioan, Popescu Gheorghe și Popovici Simeon. Dintre mireni admite 12.

Față de acest refuz încăpățânat Ep. Raț găsește că numai are ce aștepta dela comisarul Atzél. Deaceea sistează corespondența cu el și se adresează ³⁾ direct Ministerului de Interne, cu data 24 Aprilie, 6 Mai, arătând greutățile (Schwierigkeiten) pe cari i le face Atzél la acățuirea Sinodului. Era chiar cu 2 zile înainte de noua dată fixată pentru ținerea Sinodului: 26 Aprilie (6 Mai), dar se vede Ep. Raț preferă să amâne

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului No. 106/1850.

²⁾ Arhiva Episcopiei Aradului Nr. 111/1850.

³⁾ „ „ „ „ „ No. ad 111/1850.

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului 121/1850.

²⁾ Arhiva Episcopiei Aradului No. 126/1850.

³⁾ „ „ „ „ „ 126/1850.

din nou Sinodul decât să-l țină cu un număr restrâns de membri impuși de comisarul Atzél. Mai trebuie adăugat și faptul că el aștepta mult sprijin dela preoțimea „mai inteligentă“, tânără, produsă de școalele dela Arad, care aducea un suflu nou de idealism și conștiință națională față de protopopii îmbătrâniți într'o mentalitate servilă și mai puțină însuflețită de marele idealuri cari mijeau și la orizontul vieții românești.

Iată pe scurt cuprinsul memoriului către ministru: Cu bucurie am salutat decretul Inaltului Ministeriu din 8 Martie prin care, în urmarea cererii mele din 4 Aprilie a. c. No. 81 la Excelența Sa Baron Von Geringer, mi s'a dat învoire a ține un Sinod diecezan, pregătitor la Sinodul Episcopilor din 18 Maiu 1850.

În sensul Inaltei învoiri am fixat termen pentru ținerea Sinodului ziua de 8 Maiu și deasemenea conform instrucției, am comunicat lista indivizilor clerici și mireni ce urmează a fi chemați cu numitul de comisar sinodal, Ioan Atzél; dar acesta prin scrisorile sale din 27 și 30 Aprilie impune astfel de greutăți cari fac fără rost ținerea sinodului și autoritatea mea episcopală o disprețuește. Între aceste greutăți este și cuvântul condițional *Erzpriester* pe care-l cuprinde între condițiile ținerii Sinodului. Dânsul aplică acest cuvânt numai la protopopi de cari în eparhia mea sunt numai 12 și 2 vicari. În felul acesta, după ce mulți preoți culți — între cari și profesorii de teologie cari nu sunt protopopi, dar dela care aștept multă ușurare, vor rămânea afară — scopul sinodului nu va putea fi atins.

Dealtă parte dacă o dieceză poate fi reprezentată numai printr'un număr proporțional de membri, cred că nu e greșit a socoti cuvântul *Erzpriester*, mai mult ca un nume de onoare pentru preoție în general, care constă din diacon, preot și episcop și deci cuvântul acesta se aplică nu numai protopopilor cum înțelege Dl. comisar sinodal și deasemenea asesorilor consistoriali, protodiaconilor, singelilor și arhimandriților. Iar dacă eu am numai 12 protopopi bătrâni, dintre cari puțini sunt teologi absolvenți și câțiva civili, pot ținea mai degrabă o conferință decât un sinod adevărat.

Cu totul altele sunt împrejurările în Transilvania unde se află peste 40 protopopi absolvenți de teologie și unde au luat parte și profesorii de teologie care nu sunt protopopi ci preoți învățați.

O altă greutate ce o face Dl. comisar sinodal este depășirea instrucțiunilor primite, prin care fără privire la lista sinodalilor făcuți de mine, în care consemnasem preoți de toate stările, admite numai pe protopopi, iar în locul celor ștersi recomandă a se chema dintre civili, prin

care se amestecă în drepturile mele de a alege persoane. Cred că o face numai dintr'o răutate, prin care pre mine mă face răspunzător față de biserică mea.

Episcopul cere dela „bunătatea Inaltului Minister“ ca să fie îngăduiți a lua parte și ceilalți clerici vrednici cari împreună cu protopopii să fie 35, iar numărul civililor să fie sporiți la 25.

Însfârșit, întru cât limba de pertractări va fi cea română, iar comisarul Atzél nu o prea cunoaște, cere să li se dea un comisar care cunoaște bine limba română.

Aceste erau plângerile Ep. Raț față de încălcările drepturilor sale de către comisarul guvernului. Firește, că dacă Atzél socotea că și-a găsit omul pe care să-l poată mulțumi cu un sinod oarecare, și-a greșit socotelile. Episcopul Raț deși bătrân și bolnav, cunoștea totuși bine oamenii și noile împrejurări de viață ce se deschideau și pentru poporul român. Trebuia deci un sinod alcătuit din bărbați cât mai bine aleși, un sinod care să prezinte în scurt toate doleanțele poporului român, deși sfera lui era mărginită la problemele bisericesti și școlare. E prea adevărat însă că cei ce făceau această îngrădire nu știau că poporul român via pe atunci doar prin biserică și școala lui și — neavând o independență politică — avea o viață independentă în Biserică și în școala ei confesională, pe care și-o va desăvârși în anii următori. Așa că întărirea și emanciparea vieții bisericesti și școlare a Neamului, erau de fapt înainte mergătoarele independenței politice.

Prea bine se poate observa acest lucru din hotărârile măestrit ticluite ale Sinodului arădan.

La aproape două luni după memoriul Episcopului Raț către Minister, răspunsul acestuia sosește cu data de 26 Iunie.

Prin el se îngăduie chemarea și altor membrii afară de protopopi și anume dintre preoții asesori consistoriali și profesorii de teologie. Comunicând acest răspuns și comisarului Atzél acesta îl ia la cunoștință,¹⁾ împreună cu noul termen fixat pentru ținerea sinodului: 23 Iulie — 4 August 1850. În scrisoarea prin care ia la cunoștință aceste lucruri, Atzél nu uită să mai amintească odată că sub durata sinodului nu se vor lua în pertractare decât problemele bisericesti și școlare.

În urmarea acestei scrisori Episcopul trimite convocările oficiale la Sinod, purtând data 15 Iulie st. v. 1850. De data aceasta, deși cu destulă întârziere sinodul s'a ținut. *Este primul Sinod eparhial în Arad convocat și ținut din inițiativă românească liberă, având la bază principiile democratice ale constituționalismului Șagunian de mat târziu.*

În cele ce urmează vom trece în revistă, pe scurt hotărârile acestui sinod. Pr. Gh. Lițiu

¹⁾ Arhiva Episcopiei Aradului No. 181/1850.

Informațiuni

■ **MULȚUMITĂ ARHIEREASCĂ.** Prea Sfințitul Episcop ANDREI mulțumește pe această cale tuturor aceluia cari l-au felicitat de ziua numelui.

■ **Parlamentul Țării** și-a început lucrările în ziua de 1 Decembrie a. c. ziua unirii Ardealului cu patria mamă. Din acest prilej M. S. Regele a dat citire textului mesajului regal, în cuprinsul căruia sunt schițate preocupările de seamă ale Guvernului. Cu privire la Biserică mesajul regal cuprinde următoarele: „*Biserica trebuie să primească tot sprijinul ce i se cuvine după nobila misiune ce o are în statul nostru*“.

■ **Sfințire de clopot.** În ziua de 23 Noembrie a. c. a avut loc în frantașa comună Nădlac sfințirea clopotului mare al sf. biserică, turnat din nou în greutate de 750 kgr. La această sfințire, împreună cu misiuni pentru popor deosebit de bine reușite, au luat parte din partea sf. Episcopi, P. C. Părinte Profesor Dr. Il. V. Felea. pr. I. Ungureanu și diacon A. Tripon. În dimineața zilei de 23 Nov. a. c. s'au făcut spovedanii în sf. biserică, iar după masă s'a slujit Vecernia și s'a făcut sfințirea clopotului, din care prilej P. C. Părinte Dr. Il. V. Felea a cuvântat despre „Glasul clopotului“.

În ziua următoare, Duminică 24 Noembrie a. c. s'a slujit Utrenia și sf. Liturghie în sobor, răspunsurile liturgice fiind date de corul bisericii locale, condus de vrednicul lui dirijor Gh. Precupaș junior și corul Asoc. „Astra“ din loc, condus de distinsul învățător I. Popa. La priceasnă a predicat P. C. Părinte Prof. Dr. Il. V. Felea despre: „Glasul Bisericii“.

După amiază a avut loc programul Școalei de Duminică în cadrul căruia a cuvântat preotul I. Ungureanu, tratând subiectul: „Impăcați-vă cu Dumnezeu“.

E demn de menționat faptul că din prilejul acestor misiuni, credinciosul Ștefan Stroia alui Uroș și soția sa Florița, cari au fost nașii clopotului sfințit, au donat pe seama sf. biserici 5 jug. cad. pământ, iar pentru apostolatul „Calea Mântuirii“, credincioșii din Nădlac au donat tot cu acest prilej suma de 1.000.000 lei. Dumnezeu să le răsplătească însutit pentru frumosul lor dar.

■ † **Preotul pensionar Romul Motorca** din Agriș a încetat din viață în ziua de 17 Noembrie a. c., în vârstă de 79 ani. Adormitorul în Domnul a păstorit credincioșii din Agriș timp de mai bine de patru decenii, strădaniei Sfinției

Sale datorându-se, în mare măsură, edificarea minunatei biserici din acea parohie.

Inmormântarea regretatului dispărut a avut loc în ziua de 20 Noembrie a. c. în cimitirul din Agriș, fiind petrecut la cele veșnice de un sobor preotesc în frunte cu P. C. Sa Părintele Protopop A. Adamovici din Șiria, care l-a parentat, și de o mulțime mare de credincioși.

Odihnească în pace!

Comunicat

Nr. 4075/46.

Aducem la cunoștința P. C. Preoți, conducători de oficii parohiale, că în curând va apare monografia istorică despre învățătorul *Nicolae Ștefu* scrisă de Dl. I. D. Ungurean. Va costa un exemplar 10.000 – 12.000 lei. Având în vedere că cel prezentat a fost unul dintre iluștri noștri dascăli confesionali, care a activat și pe teren liturgic cu neîntrecuta compoziție: „Răspunsuri liturgice pentru coruri școlare“ invităm pe toți P. C. Preoți să inzeșteze cu această carte folositoare biblioteca parohială.

Arad din ședința Consiliului Eparhial dela 28 Noembrie 1946.

† ANDREI,
Episcop,

Ic. Stavr. *Caius Turicu*,
cons. ref. eparhial.

Circulară

Tuturor Oficiilor Protopopești și Parohiale din Eparhia Aradului.

Prea Cucernicii părinți protopopi și preoți, vor aduce la cunoștința credincioșilor că foaia religioasă pentru popor, „CALEA MĂNTUIRII“ poate fi abonată pe anul 1947 pentru suma de 16.000 lei (costul a șase ouă).

Celelalte foi similare încă în decursul acestui an au ridicat abonamentul la 20—25.000 lei, noi însă în dorința de a da posibilitate și celor mai săraci să poată abona „CALEA MĂNTUIRII“ am fixat abonamentul cel mai mic posibil.

Preoții sunt îndrumați să aducă la cunoștința tuturor credincioșilor cele de mai sus, vor face tablou despre abonații anului 1947, iar tabloul împreună cu abonamentele încasate le vor trimite până la data de 25 Decembrie a. c. la adresa Administrației foii Arad, str. V. Goldiș Nr. 11.

Dacă s'ar întâmpla că un oarecare credincios dorește foaia dar nu poate achita abonamentul înainte, pe răspunderea preotului care se va îngriji de plata abonamentului ulterior, i se va trimite foaia.

Consiliul Eparhial.